

דבריהם הם זיכרונם – תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

כ"ה תשרי

הרב משה סופר

קדושת המקום והזמן

בתאריך כ"ה תשרי חל יום פטירתו של הרב משה שרייבר, שנפטר בתאריך זה בשנת ה'ת"ר (1839). הרב משה שרייבר ידוע בכינויו 'החתם סופר', וכך נקראים ספריו, הן ספרי השו"ת, חידושיו על הש"ס והתורה. את מקומו קבע בעיר פרשבורג, שם הקים ישיבה עם מאות תלמידים. ידועה הייתה חיבתו של הרב לארץ ישראל וההתיישבות בה, ולדבריו:

העבודה בקרקע גופה מצווה משום יישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים... וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, הכא נמי לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק התורה.¹ ככלל, הרב ראה בארץ ישראל את מקור הרוחניות ותמצית הקדושה של העולם, והאמין כי עיקר הקיום של התורה והמצוות הוא דווקא בארץ ישראל.

בהקשר לכך נייחד את הדיון בקדושת המקום והזמן, כפי שעולה מתשובותיו. בתשובותיו² מרחיב הרב אודות קדושת המקום בארץ ישראל בכלל ובירושלים בפרט. לדבריו, יש חובה להקדים נתינת צדקה ליושבי ירושלים, עפ"י הכלל 'הכל מעלין לירושלים'. על דבריו השיג הרב אפרים זלמן מרגליות, שדין זה היה נכון כל עוד היה בית-המקדש על מכונו, אז מתוקף קדושת המקדש הייתה מצווה לדור בירושלים, אבל עתה אין יתרון ליושבי ירושלים על-פני יושבי ארץ ישראל או חוץ-לארץ. על דבריו השיג החתם סופר בחריפות: 'דבר זה אין לו שחר', והוא מאריך לבאר שמעלת ישיבת ארץ ישראל וירושלים אינה מכוח קיום המצוות שבה, או מכוח מקום המקדש וקדושתו, אלא יש קדושה עצמית ללא כל קשר מעשי: לא משום המצוות התלויות בארץ ישראל וירושלים... אלא משום קדושת עצמה וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה.

¹ חתם סופר (סוכה לו ע"א ד"ה דומה).

² שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן רלד).

דבריהם הם זיכרונם – תורת חכמי ישראל ביום פטירתם

נתנאל אוירבך

הרב מספר שלפני שנפרד ממנו תלמידו הרב עמרם, הוא שב וביקש ממנו לגור רק בירושלים: "אע"ג בדצפת נמצאו קברי אנשי אלוקים הידועים, מכל-מקום מי ימיר זה בקדושת ירושלים ומקום מקדש?"³

נמצא לדבריו שקדושת המקום, ארץ ישראל וירושלים, היא קדושה עצמית שאינה תלויה במצוות או במקדש, ובבסיסה היא מקום השראת שכינה שעיצומה בירושלים.

את תשובתו מסיים הרב בתפילה כי יזכה לכך שהקב"ה יזמן בידו להיות מבוני ירושלים ולא ממחריביה, אלו המנציחים את הגלות.

במקום אחר⁴ התייחס הרב ליתרונה של ירושלים על-פני ערי הקודש בגליל - בתאריך כ"ד בטבת תקצ"ז זעזעה רעידת אדמה חזקה את העיר צפת וכן את העיר טבריה, והחריבה אותן. בדברי הספד שנשא הרב "על מיתת צדיקים ועל חורבן ארץ הגליל בארץ הקדושה... ונחרבו העיירות ונהרסו הבתים ונהרגו אלפי נפשות מישראל... ונחרבו ג' עיירות צפת, טבריה ושכם", הוא תלה אירוע זה בהפניית עורף לעיר-הקודש ירושלים.

לדבריו, אנשים התיישבו בערי הגליל וזנחו את עיר הקודש ירושלים:

והנה לגמרי זה מקרוב מאה שנים שמו פניהם לצפת כי שם קבר איש אלוקי הרשב"י במירון והאר"י בצפת, וכל העולים לארץ ישראל לא שמו פניהם אלא לצפת וטבריה וירושלים נשכחה לגמרי, והיא עיר שם ה' שמה שגם בזמן הזה מצווה לעלות לרגל לירושלים... קבץ יתר פליטת צפת להעלותם ירושלים והיו שם לאחדים עד תבנה ותכונן ירושלים במהרה בימינו אמן.

מדבריו עולה, שגם בזמן הזה יש מצוות עלייה לרגל לירושלים, והוא אף תמך בהצעתו של הרב צבי הירש קלישר להקרבת קורבן פסח במקום המקדש בזמן הזה.

מעבר לקדושת המקום, התייחס הרב לקדושת הזמן - באחת מתשובותיו⁵ הוא דן בשאלה האם ניתן לקבוע בזמן הזה ימים טובים על הצלה ממוות לחיים?

לדבריו, התשובה היא חיובית ואף יש בכך חיוב מהתורה מכוח 'קל-וחומר': "ומה מעבדות לחרות (יציאת מצריים) אומרים שירה, ממוות לחיים לא כל-שכן?"

לאור זאת הוא טוען, שקביעת חנוכה ופורים מחויבת מהתורה להודות על ההצלה ממוות לחיים, אך יציקת תוכן הימים היא מדברי חכמים.

לאחר שנים, בראשית תקומת מדינת ישראל, היוותה תשובתו זו בסיס לדיון אודות קביעת יום-טוב על ההצלה ממוות לחיים.

שהעבודה בקרקע גופה מצווה משום יישוב ארץ ישראל ולהוציא פירותיה הקדושים, ועל זה ציוותה

התורה ואספת דגנך, ובעז זורה גורן השעורים הלילה משום מצווה.

וכאילו תאמר לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, הכא נמי לא יאמר לא אאסוף דגני מפני עסק

התורה. ואפשר אפילו שארי אומניות שיש בהם ישוב העולם הכל בכלל מצווה.

(חתם סופר, סוכה לו ע"א ד"ה דומה)

³ ראו כן גם: דרשות חתם סופר (ח"ב דרוש לז' אב תקפ"ט לפ"ק, של ע"ב). אחת הסיבות ההלכתיות שאנשים התיישבו בצפת ולא בירושלים היא כדי לא להיות בערב פסח בירושלים, קרוב למקום המקדש, כדי לא להתחייב בהקרבת קורבן פסח בזמן הזה, לשיטות הסוברות כן, ראו בדברי נכדו של החתם סופר: שו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סימן פט).

⁴ תורת משה (ויקרא סוף פרשת אמור).

⁵ שו"ת חתם סופר (אוי"ח סימן קצא).